

Okul Öncesi Eğitimde Değerlendirme Aracı Olarak Portfolyo

Portfolio As An Assessment Tool At Preschool Education

Ümit DENİZ KAN

Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi, İlköğretim Bölümü, Okul Öncesi Öğretmenliği
Anabilim Dalı, Ankara/TÜRKİYE

ÖZET

Çocukların çabalarını ve başarılı çalışmalarını gösteren portfolyolar dinamik değerlendirme araçlarıdır. Her çocuğun birey olarak eğitimini değerlendirmek, öğretmen, yönetici ve diğerleri için programı değerlendirmede kullanılabilen verileri sağlamak gibi amaçları olan portfolyolar, övünme, özgüven geliştirme, kendini değerlendirebilmeyi başarabilme fırsatı sunar. Okulöncesi çocuklarının portfolyosunun en önemli parçaları kontrol listeleri ve çalışma örnekleridir. Öğretmenin hazırladığı gözlem kayıtları, fotoğraflar ve diğer dökümanlar çocuğun gelişimini yansıtan ve portfolyoda bulunan önemli delillerdendir.

Anahtar kelimeler: okul öncesi eğitim, değerlendirme, portfolyo

ABSTRACT

Portfolios showing the efforts and successful works of children are dynamic assessment tools. The portfolios such purposes as assessing the education of every child individually, providing data used at the assessment of the program for teachers, administrators and the others present some opportunities of being able to succeed the assessment of himself. The major parts of the portfolios of the preschool children are control lists and working samples. The observation papers, photographs and other documents are among the significant proof reflecting the development of the child and existing in the portfolio.

Key words: Preschool education, assessment, portfolio

Giriş

Değerlendirme, genelde “belirli amaçlar için öngörülen ölçütler dikkate alınarak bir ürünü, hizmeti ve görevi bilinçlice yargılama etkinliğidir” (Karaağaçlı, 2002). Eğitim programının ve eğitsel hedeflerin ne ölçüde gerçekleştirildiğinin bir göstergesi olan değerlendirme, eğitimin başında, süreç içinde ve sonunda yapılan bir süreçtir (Karaağaçlı, 2002).

Eğitimde, her bir öğrencinin ve sınıfın hazır oluş durumlarının saptanması, fiziksel ortamın, eğitim yöntemlerinin, personelin etkililik derecesinin belirlenmesi, eksikliklerin ve başarıların ortaya çıkarılması için çeşitli değerlendirme yöntemlerine gereksinim vardır. Değerlendirmede olması gereken bu çeşitlilik, her düzeydeki eğitim için gereklidir. Ancak okul öncesi eğitimde değerlendirmenin çok boyutlu olması kaçınılmaz bir gerçektir (Alkan ve Kurt). Okul öncesi dönem çocuklarının hızlı gelişmeleri, kendilerini tam olarak ifade edememeleri ve bu yıllardaki her alanda gösterecekleri gelişim özelliklerini yetişkinliğe de taşıyacak olmaları nedeni ile doğru olarak tanınmaları ve değerlendirilmeleri günümüzün önemli konularındandır. Tüm özellikleri ile tanınan ve buna göre uygun eğitimlerle gelişimleri desteklenen çocukların, kendileri, aile ve profesyonel olarak da öğretmenleri tarafından eğitimin bir parçası olarak değerlendirilmeleri hem eğitim kalitesine, hem aile desteği ve katılımına hem de bu dönem çocuklarını değerlendirmede kullanılacak araç ve yöntemlere dikkatleri çekmektedir.

Kaynaştırılmış programların uygulanması, farklı yaşlardaki çocukların aynı sınıflarda eğitilmesi ve öğrencilerin bağımsız olarak gelişmeleri nedeni ile birçok değerlendirme araç ve yöntemi kullanılamamaktadır. Okul öncesi eğitimin bu özellikleri dikkate alınarak iyi bir değerlendirme; plan-programı, aile ile iletişimi ve eğitimin etkililiğini değerlendirmeyi ve çocukların gelişimi ile birlikte özel ihtiyaçlarını belirlemeyi içermelidir (Mills, 1994).

Ayrıca değerlendirme devamlı olarak programın bir parçası olmalı ve süreci bölen bir uygulama olmamalıdır. Çocukların her gün ürettikleri değerlendirme aracı olarak

kullanılmalı ve bu değerlendirme sürecinin içinde çocuklar her zaman yer almalıdır. Çocuğun kendini değerlendirmesi, doğru yönetim için bir adımdır ve bağımsız davranabilmenin temelidir (Mills, 1994; Tuğrul, 2003). Bu nedenle, eğitimin amacı, öğrencilerin öğrenmeyi sürdüren insanlara dönüşmesidir ve kendini değerlendirme öğrenmenin özüdür (Mills, 1994).

Eğitim amaçlarına ulaşma ve gelişim durumunu gösteren sınıf içi değerlendirmesinin güvenilir olması ve performans temelli ölçümleri içermesine yönelik çalışmalar artmaktadır (Lankes, 1995). Bu bağlamda, Northwest Evaluation Association'a göre, öğrenci performanslarına dayanan değerlendirme araçlarından biri olan portfolyo; "öğrencinin çabalarını, ilerleme ve başarılarını sergileyen çalışmalarının amaçlı bir koleksiyonudur". Bu koleksiyonun seçimi, öğrenci katılımı ile seçme kriterleri, değerlendirme kriterleri göz önünde bulundurularak ve öğrencinin kendini yansıtmaya delillerini içererek yapılmalıdır (Lankes, 1995).

Portfolyolar dinamik değerlendirme araçlarıdır (Wortham ve ark, 1998). Çocuğun birçok ürününü kapsar ve bu ürünler çocuğun büyümesine yardım eden ihtiyaçların belirlenmesinde kullanılır. Sınıfta günlük olarak olanları açığa çıkaran ve tamamlanarak başarılan ürünler portfolyoda kullanılır ve bu da öğretmenlerin öğrencileri hakkında daha çok bilgi edinmelerini sağlar (Mills, 1994).

Portfolyoların genel olarak, hizmet ettiği amaca göre türleri vardır. Bunlar; gelişimsel portfolyolar, yeterlilik portfolyoları, vitrin (showcase) portfolyoları, iş becerisi portfolyoları, yüksek okula giriş portfolyoları olarak sıralanabilir (Lankes, 1995). Portfolyoların farklı türleri kavramsal olarak birbiri ile binişik olabilir ve bir tipi diğerini içerebilir. Portfolyoların bütün türleri çocukların güçlü yönlerine odaklanır ve çocukların yararı için kullanılır (Wortham ve ark, 1998). Çocuğun etrafını saran bir çok ürünün etkili bir değerlendirmesi olan portfolyolar, okul öncesinde, farklı gelişim alanlarını kapsayacak şekilde organize edilir. Bu alanlar; fiziksel gelişim (kaba motor, ince motor), sosyal ve duygusal gelişim, okuma yazma gelişimi, mantık ve matematik gelişimidir (Mills, 1994).

Bu makale, okul öncesi çocuklarının tanınması ve değerlendirilmesinde oldukça etkili olan ve öğrenci katılımını gerektiren portfolyoların amaç ve içeriğini tartışmak amacı ile yazılmıştır. Amacına göre değişiklik gösteren portfolyo içeriğinin nelerden oluşabileceği ve bunları toplama ve organize etmede dikkat edilmesi gereken noktalar tartışılmıştır.

Okul öncesi eğitiminde portfolyoların amaçları

Portfolyolar kullanılmaya başlandığında, hangi amaçlara hizmet edeceğini belirlemek önemlidir. Çocukların gelişimsel düzeyleri ve yaşları öğretmenin portfolyo amaçlarını belirlemedeki seçeneklerini etkiler. Anaokulundaki bir portfolyonun amacı, dördüncü sınıf düzeyindeki bir portfolyonun amacından farklı bir etki oluşturur. Okul öncesindeki portfolyo, gelişimsel kilometre taşları ile ilgili olarak büyümeyi vurgularken, ilkokul düzeyindeki portfolyo, programın özel amaçları ile ilgili olarak çocuğun gelişimine dikkat çekebilir. Aşağıda yer alan amaçlar portfolyonun fonksiyonlarını belirlemede kullanılmaktadır (Gibson, 1994; Lankes, 1995; Mills, 1994; Morrison, 1999; Wortham ve ark, 1998;).

Portfolyoların;

- Çocukların ilgi ve eğilimleri ve bu ilgileri hakkında tarih sunmak,
- Çocukların belli bir süreç içerisinde tüm gelişim alanlarındaki ve okuma yazma gibi bir alandaki büyüme-gelişmeleri hakkında doküman oluşturmak,
- Her çocuğun öğrenmesini değerlendirmek,
- Çocukların öğrenirken kullandıkları yöntemleri belirlemek,
- Çocuklara öğrenme yöntemlerini yansıtmaya ve analiz etme olanağı vermek,
- Çocukların başarılarına dikkat çekmek,
- Öğrencinin değerlendirmeye katılımını sağlamak,
- Bir üst sınıfa geçerken çocuklarla ilgili bilgilerin taşınmasını sağlayan kayıtları sunmak,
- Çocukların özel ihtiyaçlarını belirlemede kullanılacak bilgiyi sağlamak,

- Farklılıkları övmek ve öğrenciler için farklılıkların ve özel yetersizliklerin güven içinde açıklanmasını sağlayan forum ortamı yaratmak,
- Ailelere çocuklarının başarıları ile ilgili somut ve geniş deliller sunmak,
- Öğretmen, yönetici ve aile üyeleri için programın etkililiğini değerlendirmede kullanılan verileri sağlamak gibi amaçları vardır.

Okul öncesi dönemdeki çocuklar için kullanılan portfolyonun parçaları

Okul öncesi portfolyosu kapsamında, çocuğu ve eğitim programında yer alan amaçlara ulaşma durumunu değerlendirmek için; ilgi envanteri, gelişim alanlarına yönelik kontrol listeleri (checklist), kontrol listelerini destekleyen çalışma örnekleri, gözlem kayıtları, dereceli ölçek, test verileri, görüşme notları, aileye ait bilgi formları, aile raporları, öğretmen görüşleri ve yorumları, ve çocuk için programda kısa ve uzun erimli amaçlar yer almalıdır (Gibson, 1994; Mills, 1994; Tuğrul, 2003; Wortham ve ark, 1998).

Okul öncesi portfolyosunun önemli bir parçası olan kontrol listeleri, çocuğun herhangi bir gelişim alanına yönelik olarak belli bir sıra ile ve bazı noktalara dikkat edilerek düzenlenmelidir. Kontrol listesinde yer alan maddelerin kısa olması, çocuğun pozitif davranışlarını temsil edici olması, her bir maddenin yalnızca bir davranışı göstermesi, maddelerin herkes tarafından anlaşılabilir kadar kolay olması kontrol listelerini oluştururken dikkat edilmesi gereken özelliklerdendir (Gibson, 1994). Mills'in (1994) hazırlamış olduğu kontrol listelerinden yararlanılarak okul öncesi portfolyosunda gelişim alanlarına yönelik olarak öğretmen tarafından hazırlanabilecek kontrol listeleri ve ilgi envanteri için örnek olabilecek bazı maddeler Tablo 1'de verilmiştir (her bir gelişim alanı için ayrı liste oluşturulmalıdır). Kontrol listelerini kullanırken var olan davranış çek edilmekle birlikte ortaya çıktığı ve olgun hale geldiği tarihler kayıt edilmelidir (Wortham ve ark, 1998).

Tablo 1: Okul öncesi portfolyosunda gelişim alanlarına yönelik olarak öğretmen tarafından hazırlanabilecek kontrol listeleri ve ilgi envanteri için örnek bazı maddeler

Gelişim Alanı	Davranışlar	Tarih
Bilişsel Gelişim Okuma-Yazma Mantık-Matematik	<ul style="list-style-type: none"> • Düzgünce konuşur • Diğerleri ile sohbete katılır • Sayfanın başını gösterir • Hikayeyi okumada resimleri kullanır • Günün olaylarını anlatır • Önünde, arkasında, yanında, üstünde, altında kavramlarını bilir (bu kavramlar ayrı ayrı sıralanmalı) • Objeleri büyüklüklerine göre sıralar • Şekilleri (daire, kare, üçgen) tanır 	
Fiziksel Gelişim Kaba Motor İnce Motor	<ul style="list-style-type: none"> • Merdivenleri çıkar ve iner • Tek ayak üzerinde durur • Atlayabilir • Topa vurabilir • Topu fırlatabilir • Düğmeleri ilikleyebilir • Ayakkabı bağcıklarını bağlayabilir • Toka-kopça takabilir • Boncukları ipe dizebilir 	
Sosyal-Duygusal	<ul style="list-style-type: none"> • Fiziksel bakımını yapabilir • Verilen görevi sonuna kadar sürdürür • Yaptıkları ile gurur duyar • Diğerlerinin yaptıkları ile ilgilenir • Problemlerini sözel olarak çözer 	
İlgi Envanteri	<ul style="list-style-type: none"> • Bu okulda yapmayı en çok sevdiğin şey nedir? • Evde hoşlandığın yemek... • En çok sevdiğin TV. Programı... • En çok sevdiğin kitap... 	

Bu tabloda yer alan maddeler Mills, L. (1994)'in hazırlamış olduğu kontrol listelerinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

Okul öncesi eğitiminde çocukları bireysel olarak değerlemek amacı ile kontrol listelerinin kullanılmasının çocuk ve eğitim programı için birçok yararı vardır. Çocuğun o anda var olan becerilerini belirlemek, spesifik bir davranışın olup olmadığını tespit etmek, gelecekte ortaya çıkabilecek beceriler hakkında bilgi edinmek, diğer çocuklarla karşılaştırma yapmaksızın gelişim düzeyini saptamak, aile ile olan görüşmelerde kanıt oluşturmak kontrol listelerinin en önemli yararlarındandır. Bununla birlikte, eğitim programı açısından, çocuğun birey olarak eğitim ihtiyaçlarını belirlemek, programda çocuk için uygun hedef ve davranışlara yer verebilmek ve eğitim programının etkililiğini değerlendirebilmek açısından da yararlı olabilecek ve öğretmenin kolay kullanabileceği araçlardır (Gibson, 1994; Wortham ve ark, 1998).

Kontrol listelerinin yararları yanında dezavantajları da vardır. Bu kapsamda, davranışın sadece varlığını gösterip kalitesi hakkında bilgi vermemesi, bütün davranışların kontrol listesine konulmasının mümkün olmaması nedeni ile önemli bazı davranışları göstermemesi gibi olumsuz özellikler sayılabilir. Kontrol listelerinin bu olumsuzlukları, gözlem kayıtları, dereceli ölçekler ve fotoğrafları da portfolyolarda kullanarak en aza indirilebilir (Gibson, 1994).

Kontrol listeleri dışında, portfolyonun önemli bir bölümünü çalışma örnekleri oluşturur. Çalışma örnekleri, öğretmen tarafından, çocuğun performansı ve okul yılı boyunca gösterdiği ilerlemenin ürünleri olarak toplanır ve organize edilir. Gerçek öğrenci çalışmaları, sanat projeleri, ince motor aktivite örnekleri, teyp kaydı yapılmış dil örnekleri, resim ve karalamalar, çocuğun aktivite ve sosyal etkileşimini yansıtan fotoğraflar video ve teyp kayıtları çalışma örnekleri olarak belirtilen dökümanlardır (Gibson, 1994; Lankes, 1995; Morrison, 1999).

Çalışma örneklerinin, portfolyoda yer almasının anlamlı olabilmesi için toplama ve organize edilmelerinde bazı noktalara dikkat edilmesi gerekmektedir. Çalışma örneklerine mutlaka tarih atılmalıdır. Toplanan çalışma örnekleri, kontrol listelerini destekleyecek şekilde gelişimsel alanlara uygun olarak ayrı bölümler halinde ve kronolojik sıra ile portfolyoda yer almalıdır. Bu ürünlerin uygun şekilde portfolyoya

yerleştirilmesi çocuğun sıralı gelişim başarısının gösterilmesi açısından önemlidir (Gibson, 1994; Morrison, 1999).

Çalışma örneklerinin belli bir davranışı göstermesi için standart örneklerden seçilmesi önerilmektedir. Aynı örnekler, yılda üç kez tekrarlanırsa, çocuğun herhangi bir becerisinin gelişimi hakkında daha net bilgi edinilebilmektedir (Gibson, 1994).

Portfolyoda yer verilmesi gereken önemli dökümanlardan biri de öğretmen tarafından oluşturulan gözlem kayıtlarıdır. Kontrol listeleri aracılığı ile önceden belirlenmiş bazı davranışların varlığı gözlenerek kaydedilir. Bununla birlikte, belirlenmiş bir amaç ve plan çerçevesinde yapılan gözlemi kaydetmenin bir çok yolu vardır. Video, gibi araçlarla veya direk gözlenerek yapılan aralıksız kayıtlar, örnek olay kayıtları, belli bir zaman aralığının kaydı, dereceli ölçek aracılığı ile yapılabilen kayıtlar bunlardandır (Gibson, 1994). Ayrıca bazı öğretmenler, yanlarında daima kalem kağıt bulundurarak farklılıkları anında kayıt ederler. Bazıları ise günün sonunda çocuklar ve programla ilgili gözlemlerini kayıt etmektedirler (Aral ve ark, 2000; Wortham ve ark, 1998).

Okul öncesi eğitiminde gözlem, rutin içinde öğretmenin daha çok bilgi toplamasını ve çocuğun yetenek, davranışlarını yorum yapmaksızın tam olarak göstermesini sağlar (Gibson, 1994; Wortham ve ark, 1998). Gözlem ile spesifik olayların oluşumu ve içeriği hakkında bilgi toplanır. Aynı zamanda gözlem direk olarak aktarılan sözleri ve çocukların yüz ifadeleri, beden dilleri ile açıkladıklarını içerebilir (Wortham ve ark, 1998).

Kısacası gözlem kayıtları, çocuğun gösterdiği davranışları nesnel olarak gösterir, öğretmenlerin çocuğun davranışları hakkındaki yorumunu ve öngörülerini içermez. Öğretmenlerin gözlemle oluşturdukları kayıtlar dışında, düzenli veya periyodik olarak yazdıkları notlar, davranış örneklerini özetleyebilir ve çocuğun davranışı, düşünme yöntemi, gelişimi ve problemlerini özetleyebilir. Ayrıca bu notlar çocuğun sosyal yönünü tanımlar ve özellikle aile gibi sınıf dışındaki bireylerin çocuğu tanımalarına katkıda bulunur.

Çocukların beceri, davranış ve arkadaşları ile olan sosyal paylaşımlarının en iyi delillerinden biri de fotoğraflardır. Zamanı yakalayarak tarihi belgeleyen fotoğraflara çocukların portfolyolarında yer verilmelidir. Öğretmen en azından haftada bir kez öğrencilerin fotoğraflarını çekmeli ve bu fotoğrafları çocukların aralarındaki farkları, benzerlikleri açıklamalarına fırsat yaratarak, değerlendirme amacı ile olduğu kadar eğitim amacı ile de kullanılmalıdır (Morrison, 1999).

Portfolyoda yer alabilecek belgelerden biri de dereceli ölçeklerdir. Dereceli ölçek, bir çocuğun var olan davranışının derecesini ya da kalitesini belirlemek için kullanılır. Dereceli ölçekte rakamlar (örneğin; 1: yeterli değil,....., 5: iyi gibi) ya da davranışı belirlemek için karakterler (örneğin; asla, nadiren, bazen, sıklıkla gibi) kullanılır. Gözlem amacı ile ve kontrol listelerine göre daha anlamlı olarak beceri ve davranışları saptamak için kullanılan dereceli ölçeklere portfolyoda yer verilmelidir (Wortham ve ark, 1998).

Çocuklarla zaman zaman portfolyolarının içeriği hakkında konuşmak öğretmen ve çocuğa portfolyonun tamamını gözden geçirme fırsatı verir. Bu görüşmelerde, çocuğun ilgileri, gelişen beceri ve yeterlilikleri tartışılır, ilerlemelerine yapılan övgülerle özgüveninin gelişmesi sağlanır ve çocuğun kendi kendini değerlendirmesini öğrenmesine yardımcı olunur. Öğretmenin, öğrenci ile görüşmesine benzer şekilde portfolyo içeriği hakkında aile ile de görüşmesi çocuğun evde yaptırılacak aktiviteler ve pekiştirilecek beceri ve davranışları ailelerin fark etmesini sağlayabileceği gibi gelişimi ile ilgili görüşlerin tartışılmasını da mümkün kılar. Öğretmen hem çocuk hem de aile ile yaptığı görüşmeleri anında ya da daha sonra not ederek tarih atmalı ve portfolyoda saklamalıdır (Wortham ve ark, 1998).

Sonuç olarak, okulöncesi eğitimde kullanılan portfolyolar, bireysel olarak her bir çocuğun gelişim ve başarılarının ve de eğitimin değerlendirme sürecini yansıtır. Çocuğun geçmiş, şimdi ve gelecekteki başarılarına ayna tutar. Çocuğu ve aileyi de içine alan bu değerlendirme süreci öğretmenin bilgi ve özeni ile etkili olarak kullanılabilirken özensiz, ölçütsüz bir şekilde yapılması ile bir çöp yığını haline gelebilir.

Eğitim programının başarısı çocuğu iyi değerlendirmiş olmaya dayanmaktadır. Öğrencilerini her yönü ile bütüncül bir şekilde değerlendiren öğretmen eğitim sürecinin başarılı yönlerini ve eksiklerini tespit ederek, başarılı olabileceği uygulamaları ve etkili programı sınıfa taşıyabilir. Bu nedenlerle öğretmenlerin, değerlendirme sürecinde kullanılan araçlardan biri olan portfolyo hakkında bilgi ve becerilerini geliştirmeleri yararlı olabilir.

Kaynaklar

- Alkan, C., ve Kurt, M. (tarihsiz). *Okul Öncesi Eğitimde Öğretim Teknolojisi. Özel Öğretim Yöntemleri* (İkinci baskı) (123-144) Ankara, Anı.
- Aral, N., Kandır, A., Yaşar, M.C. (2000). *Çocukları Tanıma Teknikleri. Okul öncesi Eğitim II* (93-99). İstanbul, Ya-Pa.
- Gibson, T.S. (1994). *Student Evaluation in an Integrated Preschool Classroom*. Educational Resources Information Center (ERIC).<<http://www.eric.ed.gov/ERICDocs/data/ericdocs2>> (29.6.2006).
- Karaağaçlı, M. (2002). *Değerlendirme Süreci. Mesleki Eğitim ve Teknoloji Eğitimde Özel Öğretim Yöntemleri* (31-47). Ankara, Nobel.
- Lankes, A.M.D. (1995). *Electronic Portfolios: A New Idea in Assesment*. ERIC Digest. ERIC Clearinghouse on Information and Technology Syracuse NY. <<http://searcher.eric.org/digests/ed390377.html>> (25.06.06).
- Mills, L. (1994). *Yes, It Can Work!: Portfolio Assesment With Preschoolers*. . <<http://www.eric.ed.gov/ERICDocs/data/ericdocs2>> (20. 06. 06).
- Morrison, R. (1999). Picture This! Using Portfolio To Facilitate The Inclusion of Children in Preschool Settings. *Early Childhood Education Journal*, 27 (1), 45-48.
- Tuğrul, B. (2003). *Çocuğu Tanıma ve Değerlendirme*. M. Sevinç (Yay. Haz.), Erken Çocuklukta Gelişim ve Eğitimde Yeni Yaklaşımlar (380-392). İstanbul, Morpa.
- Wortham, S.C.,Barbour, A., Desjean-Prrotta, B. (1998). *Portfolio Assesment: a Handbook for Preschool and Elementary Educators*. Association for Childhood Education International, Olney, M.D. <<http://www.eric.ed.gov/ERICDocs/data/ericdocs2>> (30.06.06).